

Rekabet Kurumu Başkanlığından,

REKABET KURULU KARARI

Dosya Sayısı : 2011-4-242 (Önaraştırma)
Karar Sayısı : 11-57/1460-518
Karar Tarihi : 17.11.2011

A. TOPLANTIYA KATILAN ÜYELER

Başkan : Prof. Dr. Nurettin KALDIRIMCI
Üyeler : Doç. Dr. Mustafa ATEŞ, İsmail Hakkı KARAKELLE,
Doç. Dr. Cevdet İlhan GÜNAY, Dr. Murat ÇETİNKAYA,
Reşit GÜRPINAR, Prof. Dr. Metin TOPRAK

B. RAPORTÖRLER : Metin HASSU, Seda Nurtaç BAYRAMOĞLU

C. BAŞVURAN : Mahmut UYSAL
Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, Hükümet Konağı 5. Kat Çorum

D. HAKKINDA İNCELEME

- YAPILANLAR** : - Çorum Özel Dershaneciler Derneği (ÇÖZDEBİR)
Yavruturna Mah. Gazi Cad. Tekel Sok. No:6/A Çorum
- Özel Ahi FEM Dershanesi (Özel Çorum Eğitim Hizmetleri Ticaret A.Ş.)
Gazi Cad. Küçükpark İşhanı K:3 Çorum
- Özel Ahi Sevgi Çiçeği Anafen Dershanesi, ANAFEN (Özel Çorum Eğitim Hizmetleri Ticaret A.Ş.)
Üçtutlar Mah. Üçtutlar Cad. No:27 Çorum
- DEMİR Dershanesi (Özel Demir Dalgıçlar Eğitim Merkezi Turizm Ticaret Merkezi)
Bahabey Cad. No:15 Çorum
- Özel Empati Pi Analitik Dershanesi (Ahmet Turan Songur Empati Matematik Dershanesi)
Üçtutlar Mah. Albayrak Cad. No:29 Çorum
- Özel Erener Dershanesi (Hitit Güvenlik Koruma ve Eğitim A.Ş.)
Bahçelievler Mah. İpekli Evler 1. Cad. No:13 Çorum
- Özel Final Dergisi Dershanesi (Çorum Final Eğitim Hizmetleri ve Ticaret A.Ş.)
Karakeçili Mah. 1.Albayrak Sok. No:25 Çorum
- Özel Sistem Dershanesi (Gülser Balaban ve Ortakları)
Bahabey Cad. Balaban Apt. No:18/B Çorum
- Özel Platin Eğitim Dershanesi (Platin Eğitim Hizmetleri A.Ş.)
Yavruturna Mah. Tekel Sok. No:13 Çorum
- Özel Pınar Çözüm Dergisi Dershanesi (Gençlik Eğitim ve Sağlık Sanayi ve Ticaret A.Ş.)
Yeniyol Mah. 14. Gazi Sok. No:5 Çorum
- Özel Nokta Dershanesi
Yavruturna Mah. 2. Kulaksız Sok. No:8 Çorum

11-57/1460-518

E. DOSYA KONUSU: Çorum il merkezinde faaliyet gösteren dershanelerin Çorum Özel Dershaneciler Derneği (ÇÖZDEBİR) adı altında bir araya gelerek derslane ücretlerini birlikte belirledikleri iddiası.

F. İDDİALARIN ÖZETİ: Başvuruda, Çorum il merkezinde faaliyet gösteren 10 adet dershanenin, ÇÖZDEBİR altında bir araya gelerek rekabeti kısıtlayıcı uygulamalar gerçekleştirdikleri, bu kapsamda birlikte sabit fiyat belirledikleri iddia edilmektedir.

G. DOSYA EVRELERİ: Kurum kayıtlarına 04.08.2011 tarih ve 5647 sayı ile giren başvuru üzerine hazırlanan 22.09.2011 tarih ve 2011-4-242/İİ-11-385-SK sayılı İlk İnceleme Raporu, 29.09.2011 tarih ve 11-50 sayılı Kurul toplantısında görüşülmüş ve soruşturma açılmasına gerek olup olmadığının belirlenmesi amacıyla, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 40/1. maddesi uyarınca önaraştırma yapılmasına 11-50/1267-M sayı ile karar verilmiştir.

İlgili karar uyarınca düzenlenen 11.11.2011 tarih ve 2011-4-242/ÖA-11-257.MH sayılı Önaraştırma Raporu aynı tarih ve REK.0.18.00.00-110.02.02/557 sayılı Başkanlık Önergesi ile 11-57 sayılı Kurul toplantısında görüşülerek karara bağlanmıştır.

H. RAPORTÖR GÖRÜŞÜ: İlgili raporda;

- 17.03.2011 tarihli "Çorum Özel Dershaneciler Derneği Burs Yönetmeliği" ile burs verilebilecek öğrenci sayısına ilişkin hükümlerin ve ÇÖZDEBİR'de tespit edilen burslu öğrencilere yönelik indirim oranlarına, bu gruptaki öğrencilere uygulanacak taban ücretlere ilişkin bilgisayar çıktılarında yer alan hususların tam olarak uygulanmadığı ve tavsiye niteliğinde olduğu,

- Burslu öğrencilere yönelik indirim oranlarının/tabana fiyatların bazı dershanelerce uygulandığının anlaşıldığı; ancak uygulamanın kısa süreli olması nedeniyle, ÇÖZDEBİR ve üyelerinin temsil ettiği dershaneler hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığı;

- ÇÖZDEBİR'e; 4054 sayılı Kanun'un 9. maddesinin üçüncü fıkrası çerçevesinde, ilgili teşebbüs birliği kararlarının ve eylemlerinin bağlayıcı olması ve uygulanma zorunluluğunun bulunması halinde, anılan Kanun'un 4. maddesinin ihlal edilmiş olacağı; ayrıca, kapsamı ve muhtemel etkisi nedeniyle, aynı kanun maddesine aykırı olduğundan, 17.03.2011 tarihli "Çorum Özel Dershaneciler Derneği Burs Yönetmeliği"nin iptalinin gerektiği hususlarında görüş yazısı gönderilmesi gerektiği

ifadelerine yer verilmiştir.

I. İNCELEME VE DEĞERLENDİRME

I.1. İlgili Pazar

I.1.1. İlgili Ürün Pazarı

Dershaneler; 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nda, öğrencileri bir üst okula veya yüksek öğretime giriş sınavlarına hazırlamak, istedikleri derslerde yetiştirmek ve bilgi düzeylerini yükseltmek amacıyla faaliyet gösteren özel öğretim kurumları olarak tanımlanmıştır ve 21.10.2009 tarih ve 27383 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Özel Dershaneler Yönetmeliği'nin 5. maddesi "*Millî Eğitim Temel Kanununun genel ve özel amaçlarıyla temel ilkelerine uygun olarak öğrencileri; a) İstedikleri ders veya derslerde yetiştirmek onların bilgi, beceri, yetenek ve deneyimlerine katkıda bulunarak düzeylerini yükseltmek b) Bir üst öğretim kurumuna girişle ilgili sınavlara hazırlamak için gerekli çalışmaları yapmaktır.*" diyerek dershanelerin amacını belirlemiştir. Talep ikamesi açısından,

11-57/1460-518

bu iki hizmet türü farklı pazarlar olmakla beraber, bir üst öğretim kurumuna giriş sınavlarının her biri de ayrı bir pazar olarak belirlenebilir. Ancak, dosya kapsamındaki şikâyetle, 9. sınıfa gitmekte olan bir öğrencinin eğitiminden bahsedilmektedir. Bu çerçevede ilgili ürün pazarı “ilk ve orta öğretime yönelik dershanecilik hizmetleri pazarı” olarak belirlenmiştir.

I.1.2. İlgili Coğrafi Pazar

Dosya kapsamında şikâyet edilen husus, Çorum ilinde gerçekleşmektedir. Çorum ilinde ikamet eden bir öğrencinin başka bir ilde dershaneye gitmesinin zorluğu da dikkate alınarak, ilgili coğrafi pazar “Çorum ili” olarak tespit edilmiştir.

I.2. Yapılan Görüşmeler ve Elde Edilen Belgeler

I.2.1. Çorum İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yetkilisi ile Yapılan Görüşme

Raportörlerin görüştüğü Müdürlük yetkilisi konuya ilişkin olarak, hali hazırda iddiada yer aldığı şekliyle, kendilerine intikal eden bir şikâyetin bulunmadığını ifade etmiştir. Ayrıca, raportörlerce, görüşme esnasında, mevcut dershanelerin 2011-2012 öğretim yılına ilişkin “Ücret İlanı Bildirim Formu” şeklinde ders saat ücreti bilgileri alınmıştır.

I.2.2. Başvuru Sahibi ile Yapılan Görüşme

Başvuru sahibi, 2011 yılının Ağustos ayında 9. sınıf öğrencisi olan çocuğunun dershane kaydı için Final ve FEM Dershaneleriyle görüştüğünü, her iki dershanenin de, çocuğu SBS’de ilk 200’e giremediği için, 1500 TL fiyat uygulamayı teklif ettiklerini belirtmiştir.

I.2.3. ÇÖZDEBİR Yetkilileri ile Yapılan Görüşme

Raportörlerin görüştüğü ÇÖZDEBİR Yönetim Kurulu Başkanı ve Üyeleri’nden elde edilen bilgilere aşağıda yer verilmektedir:

- Dershanecilik sektöründe arz fazlası bulunmaktadır. Bu nedenle Uğur, Bilge, Kariyer, Kültür dershaneleri son birkaç yıl içerisinde Çorum’da iflas etmişlerdir. Eskiden duayen dediğimiz öğretmenler dershaneciliğe geçerlerken şimdi tam tersi bir hal almıştır. Şu anda kaçak olarak işleyen özel ders büroları bulunmaktadır. Söz konusu bürolar Milli Eğitim Bakanlığının eğitim veren kalemeleri arasında bulunmamaktadır. Bu hususta Savcılık ve İl Milli Eğitim Müdürlüğüne ÇÖZDEBİR adına verilmiş bir dilekçemiz bulunmaktadır. Bununla birlikte, bir okulda öğretmenlik yaparken, kaçak olarak dershanede çalışan öğretmenler de bulunmaktadır. Oysa bizler, dershaneler olarak belli bir yatırım yapıp risk alarak dershanecilik yapmakta ve vergi vermekteyiz.

- ÇÖZDEBİR’in kuruluş gayesi, sektördeki çarpıklıkları gidermek ve sosyal faaliyetlerde bulunmaktır. Çorum’da dikkate alınan bir sivil toplum örgütüyüz. Mülki idare, burs verilmesi hususunda bizi özellikle tebrik etmiştir. Köy okullarına yönelik bir proje hazırlamış bulunmaktayız. Dolayısıyla, sektördeki aksaklıklara ilişkin çalışmalarımızdan ziyade, sosyal yardımlaşma faaliyetlerimiz öne çıkmış bulunmaktadır.

- Söz konusu faaliyetlerimizden rahatsız olan bazı dershaneciler oldu. Örneğin, sosyal yardıma ihtiyacı olan öğrencilere burs verilmesini sağladık. Öte yandan, birçok dershaneye aynı anda kayıt olup, sadece kaynak kitapları alıp gidenler, birbirimizden haberimiz olmadığından sıkıntı yaratabilmekteydi. Bu sorunu çözdük. Ayrıca, şehit çocukları burs kazanamıyorken, şu anda kazanabilmektedir. Eskiden birbiri aleyhine konuşan kişiler şimdi sosyal faaliyetlerde bulunarak hizmet üretmektedirler.

- Burs yönetmeliğinde indirimle ilişkin hükümler bulunmakla birlikte, bunlar indirimlerde tek kriter olarak uygulanmamaktadır. Her dershanenin kendi sınavı ve kriterleri de bulunmaktadır.

11-57/1460-518

130 ... indirim çekinin uygulanmasında, dersane isterse %... burs sağlayacak bir indirim de gidebilir. Dernek bünyesinde yapılan çalışmalar ile kayıt ücretleri hususunda herhangi bir birlikteliğe gidilmesi söz konusu değildir. Her dershanenin maliyetleri, eğitim koşulları farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla, böylesi bir uygulamaya gidilmesi de mümkün değildir.

- Şu anda maliyet giderlerimizin artmasına rağmen, kayıt ücretlerimizde bariz bir artış bulunmamaktadır. Dolayısıyla, biz de buradaki dengelemeyi öğretmen ücretlerini azaltarak yapmaktayız. Bu da öğretmenlerimizin çok mutsuz olması anlamına gelmektedir.

140 Öte yandan, ÇÖZDEBİR Yönetim Kurulu Başkanı'nın ofisinin bulunduğu alanda, raportörlerce yapılan yerinde incelemede, Dernek Karar Defteri'nin ilgili sayfa örnekleri ve bazı bilgisayar çıktıları alınmıştır. Söz konusu belgelerde ÇÖZDEBİR üyelerinin ortak sınav yapmalarına, burslu öğrencilere yönelik indirim oranlarına, bu gruptaki öğrencilere uygulanacak taban ücretlere yönelik bilgilere rastlanmıştır.

I.2.4. Dershanelerle Yapılan Görüşmeler

Raportörlerin görüştüğü Özel Ahi Sevgi Çiçeği Anafen Dershanesi ve Özel Empati Pi Analitik Dershanesi yetkilileri, ÇÖZDEBİR'in faaliyetlerinin sosyal amaçlarından bahsetmiş ve dershanelerinin kendi fiyat ve indirim oranlarının rakiplerinden bağımsız olarak belirlendiğini, her bir dershanenin eğitim kalitesinin ve standartlarının farklı olduğunu ifade etmişlerdir.

I.3. Değerlendirme

150 Başvuru konusu şikâyete ilişkin olarak, ÇÖZDEBİR karar defterinde yer alan 17.03.2011 tarihli Çorum Özel Dershaneciler Derneği Burs Yönetmeliği ve ayrıca ÇÖZDEBİR Yönetim Kurulu Başkanı'nın ofisinin bulunduğu alanda yapılan yerinde incelemede elde edilen burslu öğrencilere yönelik indirim oranlarına, bu gruptaki öğrencilere uygulanacak taban ücretlere ilişkin bilgiler değerlendirilmiştir.

Mezkûr Yönetmeliğin "Burs verilecek öğrencilerin kıstaslarının belirlenmesi" başlıklı 11. maddesinde; şehit ve gazi ve yoksul aile çocukları ile STS'de (Derneğin yaptığı sınav) komisyonun belirlediği sayıda öğrenciye burs verilebileceğine ve burslu öğrenci sayısına ilişkin hükümler bulunmaktadır. İlgili Yönetmeliğin diğer maddelerinde de burs koşullarına ve STS'ye ilişkin ifadeler yer almıştır.

160 Öte yandan, ÇÖZDEBİR'de yapılan yerinde inceleme sırasında, 4. sınıftan 12. sınıfa kadar burslu öğrencilere yönelik indirim oranlarına, bu gruptaki öğrencilere uygulanacak taban ücretlere ilişkin bilgisayar çıktılarına rastlanmıştır. Bu belgelerde 12. sınıf için ... TL, 8. sınıflar için ... TL taban fiyat belirlenmiştir.

Söz konusu burslu öğrencilere yönelik taban fiyatların uygulanmasına ilişkin olarak ÇÖZDEBİR Yönetim Kurulu Başkanı ve Üyeleri aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

"Burs yönetmeliğindeki hükümler bulunmakla birlikte, bunlar indirimlerde tek kriter olarak uygulanmamaktadır. Her dershanenin kendi sınavı ve kendi kriteri de bulunmaktadır. ... TL'lik bir indirim çekinin uygulanmasında dersane isterse %... burs sağlayacak bir indirim de gidebilir. Dernek bünyesinde yapılan çalışmalar ile kayıt ücretleri hususunda herhangi bir birlikteliğe gidilmesi söz konusu değildir. Her dershanenin maliyetleri, eğitim koşulları farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla böylesi bir uygulamaya gidilmesi de mümkün değildir."

170 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesinin birinci fıkrasında "Belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan veya bu etkiyi doğuran yahut doğurabilecek nitelikte olan teşebbüsler arası anlaşmalar, uyumlu eylemler ve teşebbüs birliklerinin bu tür karar ve eylemleri hukuka aykırı ve yasaktır"

11-57/1460-518

hükmüne yer verilmekte, aynı maddenin ikinci fıkrasının (a) bendinde “Mal veya hizmetlerin alım ya da satım fiyatının, fiyatı oluşturan maliyet, kar gibi unsurlar ile her türlü alım yahut satış şartlarının tespit edilmesi” yasaklanan haller arasında sayılmaktadır.

180

ÇÖZDEBİR 4054 sayılı Kanun'un 3. maddesindeki tanım uyarınca bir teşebbüs birliğidir. 17.03.2011 tarihli Çorum Özel Dershaneçiler Derneği Burs Yönetmeliği ve uygulamasına ilişkin belgelerden anlaşıldığı üzere, ÇÖZDEBİR üyesi Dershane temsilcileri, ÇÖZDEBİR çatısı altında bir araya gelmiş ve burslu öğrencilere uygulanacak olan dershaneçilik hizmetinin taban fiyatı, uygulanacak indirim tür ve tutarlarına ilişkin olarak birtakım tespitlerde bulunmuşlardır. Bununla birlikte, ÇÖZDEBİR’de yapılan yerinde inceleme esnasında, birliğin karar defteri raporörlerce incelenmiş ve burslu öğrencilere yönelik indirim oranlarına, bu gruptaki öğrencilere uygulanacak taban ücretlere ilişkin bilgisayar çıktılarında yer alan belirlemelerin karar defterine geçirilmediği ve imza altına alınmadığı görülmüştür. Nitekim taraflar da bu oranların herhangi bir bağlayıcılığının olmadığı hususunu dile getirmişlerdir. Dolayısıyla, burslu öğrencilere ilişkin anılan oran/fiyat tespitlerinin tavsiye niteliğinde olup olmadığının tespiti için kararın piyasada uygulanıp uygulanmadığı incelenmiştir. Ama öncesinde, ilgili mevzuat uyarınca dershanelerin ücretlerini nasıl belirledikleri hususunun ifade edilmesi faydalı olacaktır.

190

Özel öğretim kurumlarının tahsil edecekleri ücretlere ilişkin hususlar ise 5580 sayılı Kanun'a dayanılarak çıkarılan ve 11.02.2009 tarihinde yürürlüğe giren “Özel Öğretim Kurumları Öğrenci ve Kursiyer Ücretleri Tespit ve Tahsil Yönetmeliği” ile düzenlenmiştir. Anılan Yönetmeliğe göre, özel öğretim kurumları bir sonraki eğitim-öğretim yılında uygulayacağı ücretleri her yıl Ocak ayından Mayıs ayının sonuna kadar ilan etmek zorundadır. Bu tarihe kadar ücretlerini ilan etmeyen kurumlar, bir önceki yıl uyguladıkları ücretleri tahsil etmek durumunda kalmaktadır. Öte yandan, ilan edilen ücretlerden daha fazla bir tutarın tahsil edilmesi, Yönetmeliğin 6/d maddesinde yasaklanan eylemler arasında yer almaktadır. Ancak, ilan edilen tutarın altına inilmesinin mümkün olduğu, anılan Yönetmeliğin 6. maddesindeki “...Bu ilanlarda ders yılı, aylık veya ders saati ücretiyle birlikte, peşin veya süreli ödemeler ve kurumca belirlenecek diğer indirimler belirtilir...” ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu bakımdan ilan edilen ücretlerin maksimum fiyat niteliğinde olduğu söylenebilir. Aşağıda Çorum İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan, dershanelerin ders saati başına ilan ettikleri ücretler yer almaktadır.

200

Tablo 1: Çorum'daki Dershanelerin İlan Ettikleri Fiyatlar (2011-2012, Ders Saati Ücretleri, TL)¹

...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...

¹ Söz konusu dershanelerin 8. ve 12. sınıflara yönelik kısımları en çok talep gören durumda olduğu için sadece bu kısma ilişkin fiyatlar verilmiştir.

11-57/1460-518

...	...	...	...
-----	-----	-----	-----

Tablo 1'den söz konusu dershanelerin son dönemlere ilişkin ilan ettiği ders saati başına fiyatların farklılaştığı anlaşılmaktadır.

210

Tablo 2'de yer verilen, ÇÖZDEBİR üyesi altı adet dershanenin her birinin öğrenci başında uygulamış buldukları gerçekleşen fiyatlar incelendiğinde ise, oldukça farklı seviyelerde fiyatların uygulandığı ve ortak uygulanmış belli bir alt limitin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Çorum'daki Dershanelerin 12. ve 8. sınıflara yönelik 2011-2012 Dönemi Uyguladıkları Fiyatlar (en yüksek-en düşük olarak uygulanmış Toplam Kurs Ücreti, TL)²

...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, dershanelerin uyguladıkları en yüksek ve en düşük fiyatlar arasında önemli miktarda marj bulunmakta, aynı zamanda, dershaneler arasında da bu rakamlar farklılaşmaktadır. Yine, dershanelerden elde edilen muhasebe verileri incelendiğinde, burslu/indirimli öğrenci sayıları arasında bir paralellik tespit edilememiştir.

220

Yerinde inceleme sırasında elde edilen bilgisayar çıktılarında yer alan 12. sınıf için ... TL, 8. sınıflar için ... TL taban fiyat bilgileri dikkate alındığında, bu taban fiyatlarının yalnızca iki dershaneye (Özel Sistem ve DEMER) tarafından 12. sınıflara yönelik olarak uygulanmış olabileceği değerlendirilmektedir. Diğer dershanelerce uygulanan farklı indirim oranları, burslu öğrencilere yönelik bilgisayar çıktılarında geçen taban fiyatların, ÇÖZDEBİR üyelerinin temsil ettiği dershanelerce tam olarak uygulanmadığı izlenimi vermektedir. Dolayısıyla, burslu öğrencilere ilişkin anılan oran/fiyat tespitlerinin tavsiye niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

230

Tüm bunlardan hareketle, 17.03.2011 tarihli Çorum Özel Dershaneciler Derneği Burs Yönetmeliği'nin burs verilebilecek öğrenci sayısına ilişkin hükümlerinin ve ayrıca burslu öğrencilere yönelik indirim oranlarına, bu gruptaki öğrencilere uygulanacak taban ücretlere ilişkin bilgisayar çıktılarında yer alan belirlemelerin, piyasada tam olarak uygulanmadığı ve tavsiye niteliğinde olduğu; burslu öğrencilere yönelik indirim oranlarının/tabana fiyatların bazı dershanelerce uygulanmakla birlikte, bu uygulamanın kısa bir süre için geçerli olması nedeniyle, önaraştırmaya konu teşebbüs birliği ve teşebbüsler hakkında soruşturma açılmasına gerek olmadığı kanaatine varılmıştır.

² Kanunen Ücretsiz Eğitim Hizmeti Alanlar Hariç

11-57/1460-518

J. SONUÇ

240 Düzenlenen rapora ve incelenen dosya kapsamına göre, dosya konusu iddialara yönelik olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikâyetin reddine OYBİRLİĞİ ile karar verilmiştir.